

Rudolf Steiner

Muž, který uměl všechno

Michael Nejedlo

Slovo úvodem

Podnětem k napsání této publikace bylo 150. výročí narození Rudolfa Steinera, originálního filosofa, *theosofa*, vizionáře, zakladatele anthroposofie a renesanční osobnosti, která zasáhla do celé řady oborů lidské činnosti, z nichž patří k nejúspěšnějším a světově nejrozšířenějším waldorfské školy. Jeho osobnost samozřejmě vyvolává různé názory i kontroverze. Cílem této práce není analýza jeho filosofie, obhajoba jeho názorů ani polemika s nimi. Snaží se pouze seznámit potenciálního zájemce se základními biografickými informacemi o tomto mysliteli, některými jeho myšlenkami a širokým spektrem jeho zájmů a aktivit. Svůj názor na Steinera, jeho dílo a filosofii nech-li si vytvoří každý čtenář sám. A nepochybně to budou názory různorodé.

Steinerova raná léta

Existuje v nás skrytá podivuhodná schopnost uchýlit se z proměny času do našeho nejniternějšího já, zbaveného všeho, co se přidružilo z vnějšku, a zde pak v neměnné formě zhlédnout to, co je v nás věčně.

Zakladatel anthroposofie, vědy, která se pokouší o vyšší poznání člověka, se narodil v únoru 1861 v Kraljevci, v dnešním Chorvatsku, tehdy součásti rakouské monarchie, železničnímu telegrafistovi Johannu Steinerovi a jeho ženě Francisce. Byl jejich prvním dítětem a po něm ještě přišli na svět Leopoldine a Gustav. Ve Steinerově rodině v podstatě neexistovalo významnější kulturní zázemí a velkou roli v ní nehrálo ani náboženství, protože Steinerův otec patřil k volnomyšlenkářům. U malého Rudolfa se údajně záhy projevovaly jasnozřivé schopnosti, které mu podle jeho pozdějších slov nedovolovaly pochybovat o existenci duchovního světa.

Rudolf Steiner žil až do osmnácti let na venkově, ale toto prostředí mu nikdy nepřirostlo k srdci. Do školy musel docházet několik kilometrů a po návratu domů ještě pomáhal rodičům s hospodářstvím. Vzácné volné chvíle věnoval strojům a lokomotivám, které ho fascinovaly. Jeho otec, železniční úředník, byl často překládán z místa na místo. Šťastnější období nastalo poté, co se rodina přestěhovala do Pottschachu, kde se Johann Steiner stal přednostou stanice. Na tamější půvabnou krajinu i přátelské lidi Steiner rád vzpomínal. Po šesti letech byl otec opět přeložen, tentokrát do Neudörflu, nedaleko Vídeňského Nového Města, kde rodina žila víceméně uzavřeně, bez bližších kontaktů s okolím. Přispíval k tomu i špatný zdravotní stav Steinerova mladšího bratra Gustava, který byl hluchoněmý a vyžadoval neustálou péči. Východiskem z této situace pro bylo Rudolfa studium. Na jeho vzdělání měl naštěstí zájem i otec, například když měl být Rudolf ve vesnické škole nespravedlivě potrestán, vzal jej ze školy a po krátkém domácím vyučování mu zařídil zvláštní hodiny v Neudörflu. Poté umožnil Johann Steiner synovi navštěvovat vyšší školu ve Vídeňském Novém Městě. Byl to právě otec, kdo Rudolfovi zprostředkoval stipendium určené pro děti zaměstnanců Jižní dráhy, díky němuž mohl Rudolf později studovat na Vysoké škole technické ve Vídni. Možnosti, které mu otec nabídl, Rudolf s radostí využíval. Studoval s vyznamenáním, takže

rodiče za něho od třetího ročníku nemuseli platit školné, sám navíc později doučoval studenty, aby přispěl na domácnost.

Steiner byl ale také samouk, ať už šlo o matematiku, těsnopis, historii, filosofii či psychologii. Kladný vztah měl zejména k matematice a exaktním přírodním vědám. Jeho koníčkem se stala především geometrie, díky jejímž jasným a přehledným formám začínal získávat vnitřní jistotu o existenci duchovního světa. Velký vliv na formování jeho světového názoru měl i katolický farář Franz Maráz, který mu mimo jiné vysvětloval Koperníkovu teorii a zasvěcoval ho do záhad astronomie. Steinerova nauka o vesmíru fascinovala a zároveň pro něj představovala mnoho záhadných otázek. Zpočátku ale nenacházel žádnou spojnici mezi vnitřním prožíváním, reálně existující přírodou a vědeckými názory na ni. Velkou výzvou potom pro něj bylo studium díla Immanuela Kanta, ale ani tento filosof mu neposkytl uspokojivou odpověď na otázku, jak je možné pomocí myšlení reálně uchopit přírodu. Soukromě se věnoval též studiu latiny a řečtiny. Z jeho autobiografie můžeme vyčíst, jak velmi si vážil možností vzdělávat se. Své učitele například popisuje podrobněji než vlastní rodiče.

„Pocítil jsem, že myšlení může být rozvinuto v sílu, která skutečně v sobě obsahuje věci a děje světa. ‚Hmota‘, zůstávající ležet mimo myšlení, o které se pouze přemýšlí, byla pro mne nesnesitelnou představou. Stále jsem si říkal, že to, co je ve věcech, musí vejít do myšlenek člověka.“ V těchto názorech a pocitech studenta Steinera je možno již vypořádat základní směřování, které vedlo k jeho pozdějším filosofickým postojům. Duchovní svět se pro něj stal samozřejmostí, bylo mu jasné, že duchovní pravdy se opírají samy o sebe jako geometrické poznatky.

V roce 1879, po úspěšně složené maturitě, přichází Rudolf Steiner poprvé do Vídně, aby zde studoval na Vysoké škole technické, nejprve se zaměřením na učitelství na reálné škole, kde jeho hlavními obory byly matematika, fyzika, botanika, zoologie, chemie. Kromě toho se věnoval i literatuře a dějinám. Od začátku jej zvlášť zaujala filosofie, především dílo J. G. Fichteho, od něhož očekával potvrzení správnosti svých postřehů a objasnění vlastních zážitků.

Velkou pozornost věnoval také politickému životu ve Vídni, sledoval parlamentní debaty a uvědomoval si zostřující se napětí a protiklady ve společnosti. Mimo jiné k tomu říká: „Byla to doba, v níž se vytvářely národní strany stále ostřejšího ražení. Vše, co později v Rakousku vedlo stále více k rozpadu říše, bylo možno tehdy prožívat v samotných zárodcích.“ Na často smutných osudech řady kamarádů Steiner pozoroval, jak atmosféra v politice a ve veřejném životě vyvolává pocity beznaděje a pesimismu a jak se tím připravuje živná půda pro antisemitské nálady.

Vídeň ovšem nebyla pouze politickým centrem, ale také důležitým střediskem evropské hudby, žili zde například skladatelé Johannes Brahms, Anton Bruckner a další významné osobnosti. Steiner se zde mohl realizovat i v oblasti hudby. Navštěvoval koncerty, opery, komorní hudbu. Účastnil se vášnivých debat o tvorbě Richarda Wagnera, jehož hudbu tehdy dosti ostře kritizoval. Pozitivně se o něm vyjadřoval až o dost později. Jako svého nejoblíbenějšího skladatele označuje v té době Ludwiga van Beethovena.

Vedle hudby se ve Vídni zajímal též o medicínu. Byl v kontaktu s vídeňskou lékařskou školou, přitahovala ho psychoanalýza, experimenty s hypnózou atd. Již ve Vídni se také systematicky zabýval studiem mystiky, okultních nauk a starých alchymistických spisů.

Svá studia na vysoké škole technické absolvoval svědomitě, ale matematicko-přírodovědné obory studoval bez velkého nadšení. Zaujaly ho v podstatě pouze přednášky fyzika Edmunda Reitingera, který poutavě vykládal dějiny fyziky. Navštěvoval též filosofické přednášky na univerzitě a velký vliv na jeho další vývoj měl jazykovědec a profesor německé literatury Karl Julius Schröer, velký obdivovatel J. W. Goetha. Právě díky němu došel Rudolf Steiner k názoru, že Goethova doba musela být vrcholem německého duchovního

života. Schröerova interpretace duchovních dějin a idealistické pojetí Goethovy doby byly Steinerovi blízké.

Nezávisle na studiích se Steiner zabýval vlastními filosofickými otázkami, především pak problémem „já“. Fascinoval ho názor významného romantického básníka Novalise:

„Nejvyšším úkolem vzdělání je zmocnit se svého transcendentálního já, být zároveň já svého já. Tím méně zarážející je pak nedostatek úplného pochopení a porozumění druhým. Bez dokonalého sebeporozumění se nikdy nenaučíme druhým opravdu rozumět.“

Otázky, které si pokládal, potom Steiner vedly ke studiu díla německého filosofa Wilhelma Josepha Schellinga. Ve své korespondenci se svěřuje příteli, že v sobě objevil schopnost, o které mluvil Schelling: „Existuje v nás skrytá podivuhodná schopnost uchýlit se z proměny času do našeho nejnítěžnějšího já, zbaveného všeho, co se přidružilo z vnějšku, a zde pak v neměnné formě zhlédnout to, co je v nás věčné.“

Steiner také hledal cestu k porozumění přírodě. K tomu mu napomohlo setkání s bylinkářem, se kterým se poznal při svých pravidelných cestách vlakem do Vídně. Steiner záhy pochopil, že se od tohoto civilizací zcela nezkaženého muže může mnohému naučit. Sám k tomu říká: „Když s ním člověk byl, mohl hluboko nahlédnout do tajemství přírody. Na zádech nesl uzlíček léčivých bylin, ale ve svém srdci nesl výsledky, které získal z duchovosti přírody při jejich sběru.“

Někdy na přelomu let 1881 a 1882 se Steiner měl setkat se svým opravdovým spirituálním učitelem. O jeho totožnosti není téměř nic známo, Steiner sám se o něm zmiňuje jen velmi málo. Tento učitel mu však zřejmě dal základy k poznání věcí důležitých v duchovním světě. Steiner si začal ujasňovat, že vedle prohlubování myšlení je důležité i prohlubování v oblasti vnímání. Napsal v té době článek, ve kterém se pokusil vyvrátit představy o bezduché atomistické přírodě, v níž jsou atomy principem a příčinou všech světových jevů. Ve stejné době dostal díky K. J. Schröerovi výhodnou nabídku na zpracování Goethových přírodovědných děl pro vydavatele Josepha Kürschnera. Dal se s velkým nadšením do práce, vydání prvního svazku se ve vědeckém světě setkal s velkým ohlasem. Steiner s touto prací zřejmě spojoval naděje na vědeckou kariéru.

Steiner filosof

Světlo, které na mne padá při vnitřním probuzení, padá také na to, co jsem si osvojil z věcí světa. Cokoli poznávám, zůstalo by jen slepým věděním, kdyby na to nepadlo toto světlo. Mohl bych celý svět pronikat poznáváním: nebyl by tím, čím se mně musí stát, kdyby poznávání nebylo ve mně probuzeno k vyššímu životu.

Na podzim 1883 ukončil studium na Vysoké škole technické, aniž by složil závěrečné zkoušky. Nedostával již stipendium a musel si na živobytí vydělávat soukromým vyučováním. Naděje, že by mohl udělat kariéru díky práci na Goethově díle, se však nespĺnily. Z praktických důvodů se musel věnovat jiné práci. Jednalo se o výchovu synů vídeňského obchodníka Ladislava Spechta. Problémy byly hlavně s nejmladším chlapcem, který byl pokládán za nevzdělavatelného. Steinerovi se podařilo získat jeho důvěru a mohl pak začít realizovat jeho výchovu a vzdělávání. Jak k tomu sám říká. „Uvědomil jsem si, že výchova a výuka se musí stát uměním majícím své základy ve skutečném poznání člověka.“ Postupem času se mu podařilo chlapci pomoci do té míry, že mohl nejprve dohnat učivo obecné školy a poté absolvovat gymnázium. V domě svého zaměstnavatele navázal také blízké přátelství s Paulíně Spechtovou, která se o něj starala, když v roce 1887 vážně onemocněl. Mohl s ní hovořit o svých vědeckých i jiných zájmech. Vedle práce se Steiner věnoval též společenskému životu. Je zajímavé, že se pohyboval ve velmi různorodých kruzích, na jedné straně to byli jeho vrstevníci, literáti a levicoví politici, na straně druhé katoličtí profesori theologie. Steiner byl častým hostem u básničky Marie Eugenie delle

Grazie, do jejíhož domu docházeli básníci, sochaři, hudebníci či theologové. Steiner udržoval též kontakty se skupinou vídeňských theosofů, kteří se věnovali esoterii a okultním naukám.

Theosofická společnost byla založena roku 1875 Helenou Petrovnou Blavatskou a Henrym Steelem Olcottem v New Yorku.

Blavatská pocházela z Ruska, údajně měla magické schopnosti a proslavila se jako spiritistické médium. V polovině 80. let se společnost rozšířila do Evropy. Ve Vídni byla tehdy založena lóže Theosofické společnosti, kterou vedl Friedrich Eckstein. Ve Vídni působil také Franz Hartmann, který se dobře znal s Blavatskou a posléze se stal jedním z nejznámějších německých theosofů. O tom, jak se Steiner dostal do této společnosti, sám mnoho neuvádí. Jeho vztah k theosofii byl rozporuplný a procházel vývojem. Hlavní partnerkou v rozhovorech o theosofii se mu stala Rosa Mayrederová, básnička a pozdější bojovnice za práva žen, s níž navázal přátelský vztah. Udržoval korespondenci s filosofem Eduardem von Hartmann. Stal se redaktorem Vídeňského týdeníku, v němž uveřejnil řadu statí a komentářů k politickým událostem.

Během svého vídeňského období rozvíjel Steiner myšlenky, které se staly základem pro anhtroposofii, filosofii, která je s jeho jménem výrazně spojená. Na podzim roku 1890 zahájil svou sedmiletou práci v Goethově a Schillerově archivu ve Výmaru. Přestože zde měl jisté problémy, mimo jiné se svým nadřízeným, a ve své autobiografii přiznává pocity jisté osamělosti, oceňuje svá setkání s umělci, vědci, politiky. V roce 1891 byl promován na doktora filosofie na univerzitě v Rostocku. Po dvou letech nepřilíhnutí útulného bydlení se přestěhoval do bytu Anny Eunikeové, která nedávno ovdověla a potřebovala pomoci s výchovou svých pěti dětí. Steiner u ní našel skutečný domov a jejich vztah záhy přerostl v blízké přátelství. Na podzim 1891 začal Steiner pracovat na svém stěžejním filosofickém díle Filosofie svobody. Zde se snaží deklarovat nejvyšší ideál světového vývoje — individuální svobodu člověka. Reakce vlivných míst na jeho ideály byla dosti negativní, do té doby uznávaný vědec se dostává do izolace. Zabývá se také dílem a myšlenkami Friedricha Nietzscheho. Spis o této známé osobnosti vydal roku 1895. Krátce byl ovlivněn filosofií hlasatele radikálního individualismu Maxe Stirnera a básníka Johna Henryho Mackaye, který Steiner dokonce vybídl, aby se přihlásil k myšlenkám individualistického anarchismu. Steiner, jenž rozhodně odmítal teroristický anarchismus, si však uvědomoval rizika spojená s tímto postojem krajního individualismu, takže jeho exkurz do této oblasti byl velmi krátký. roce 1897 odchází Steiner do Berlína, kde začal pracovat v redakci literárního magazínu. Účastnil se též činnosti v německém divadelním spolku, psal divadelní kritiky, recenze, spolupracoval se Svobodnou literární společností. Věnoval se školám pro vzdělávání dělníků, účastnil se založení literárního klubu Přicházející, spolupracoval se Spolkem Giordana Bruna. Patří též ke spolupracovníkům Svobodné vysoké školy, která byla předchůdcem lidových vysokých škol. V roce 1899 uzavřel manželství s Annou Eunikeovou. Tento svazek nebyl nikdy ukončen rozvodem, jak se někdy uvádí, ale v roce 1904 došlo k odloučení z iniciativy paní Anny, která se zřejmě nedokázala vyrovnat s úzkou spoluprací svého manžela s překladatelkou Marií von Sivers.

Na konci léta 1900 se Steiner rozhodl z literárního magazínu, který pro něj znamenal důležitý finanční zdroj, odejít. V září pak dostal nabídku, aby vystoupil v Theosofické knihovně s přednáškou o Friedrichu Nietzsche. Během vídeňského pobytu Steiner zůstával skeptický ve svém vztahu k theosofii, jak ji reprezentovala H. P. Blavatská. Když přicházel na svou přednášku do Theosofické knihovny, zřejmě si od jejího výsledku mnoho nesliboval. Avšak jak sám uvádí, během přednášky zaregistroval, že v publiku jsou lidé, kteří mají zájem o duchovní svět. Setkal se s velkým ohlasem a byl požádán o další vystoupení, tentokrát na téma Goethovo tajné zjevení. Záhy poté byl vyzván, aby připravil cyklus přednášek o mystice, v nichž mu šlo především o zachycení jejího vztahu k moderním

přírodním vědám. Na přelomu let 1901 až 1902 vystoupil s druhým přednáškovým kurzem, jenž pak souhrnně vyšel pod názvem Křesťanství jako mystická zkušenost. Přitom vycházel ze starověkých mýtů a mystérií a snažil se vysvětlit, že je můžeme chápat jako obrazy mystických procesů. Středem veškerého poznání je pro něj Kristus.

Po své návštěvě Londýna, kde se setkal s tehdejší vůdčí osobností anglické theosofie Annie Besantovou, se začal v létě 1902 zabývat přípravou německé sekce Theosofické společnosti. Ve svých přednáškách se snažil spojit theosofii s individuálním poznáním jednotlivce, což vyvolalo nelibost v části theosofických kruhů. Proto se snažil rozvinout theosofii v takové podobě, která by odpovídala možnostem porozumění a potřebám theosofů. V říjnu 1902 se stal Steiner generálním tajemníkem německé sekce. Došel k názoru, že je třeba vyjít od všeobecného poznání člověka k individuálnímu poznávání člověka. Tyto jeho úvahy se pak odrazily v knize Theosofie, již se uzavírá první etapa jeho formování anthroposofie.

V letech 1902-1909 se Steiner aktivně věnoval psaní a přednáškové činnosti, často byl na cestách, během kterých řešil theosofické záležitosti. Dokázal navštívit ročně i 40 měst, mnoho z nich vícekrát. Pokud to bylo možné, přednášel jednou pro veřejnost a jednou pro členy společnosti. Věnoval se i učitelské činnosti na berlínské Vzdělávací škole, učil ve Spandavě a setkal se také s levicovými politiky, jako byla Rosa Luxemburgová. Takové množství práce mohl Steiner zvládat jen díky tomu, že našel blízkého člověka, který mu stál po boku. Tím se stala již dříve zmíněná Marie von Sivers, pocházející z baltské důstojnické rodiny, jež byla po generace v ruských službách. Marie vyrostla v Petrohradě, kde získala kvalitní vzdělání, které pak prohlubovala svými zahraničními pobyty, především na Sorbonně v Paříži. Díky tomu také ovládala několik jazyků. Během svého pobytu v Berlíně navštívila Steinerovy přednášky o mystice. Toto setkání se ukázalo jako důležitý zlom pro obě osobnosti. Na Steinerovo přání souhlasila s tím, aby se stala tajemnicí německé sekce Theosofické společnosti. Marie se starala o značnou část oficiální korespondence, vedla akta sekce, vypracovávala plány Steinerových cest atd.

S její pomocí Steiner založil měsíčník Luzifer (posléze Luzifer — Gnosis), kde vycházely články na pokračování. V roce 1908 založila Marie von Sivers nakladatelství, které vydávalo Steinerova díla i knihy jiných theosofů. Marie ovšem byla pro Steinera důležitá i z jiného důvodu. Byla pro něj jakýmsi ochranným štítem před různými typy hysterických lidí, které Steiner se svou pověstí jasnovidce a okultisty pochopitelně přitahoval. Sám Steiner k tomu říká, že „se stala uklízečkou mnoha věcí, jež se nashromáždily v mnoha hlavách“. Fakt, že za to byla často kritizována, přijímala naprosto klidně. Společně též podnikali cesty za uměním a kulturou do Benátek, Milána, Florencie, Říma či na Sicílii. Jejich vztah pak v roce 1914, několik let po smrti Steinerovy první manželky, vyvrcholil svatbou.

V německé sekci Theosofické společnosti existovaly různé proudy, Steiner však věřil, že přes rozdílné duchovní cesty může vzniknout opravdu pozitivní duchovní společenství. Snažil se vždy zdůrazňovat to, co bylo společné a pozitivní. V Theosofické společnosti existovala Esoterní škola, již vedla Annie Besantová. Steiner vedl od roku 1904 německé oddělení této školy. Formu školení, kterou zastával, popsal ve své Theosofii a v knize O poznávání vyšších světů. V Theosofii mimo jiné uvádí, že člověk je myslící bytostí a svou cestu poznání může nalézt jen tehdy, vyjde-li z myšlení. V Theosofické společnosti však existovaly i jiné metody poznání, které zavedl Charles Leadbeater, jež odmítaly cvičení kontrolující a měnící duši žáka. Steiner Besantovou upozorňoval na nebezpečí této metody, ta však jeho pochyby odmítla. Proto Steiner roku 1907 oddělil esoterní školu, kterou vedl, od školy vedené Besantovou. Zhruba v té době se též začala měnit podoba německé sekce. Skládala se teď převážně z členů, které Steiner získal svými přednáškami. Ti, kteří se drželi původního anglo-indického směru, většinou společnost opustili nebo se přidali ke Steinerovi.

Steiner cítil, že nově získaní členové očekávali i odpovědi na náboženské otázky. Proto se od konce roku 1906 až do roku 1912 věnoval ve dvanácti přednáškových kurzech biblickým

tématům. Část těchto kurzů byla zamýšlena jako úvod do theosofie. Zvláštní situace pak nastala v Mnichově, kde k theosofickým kruhům patřili umělci a lidé, kteří se zajímali o umění. Steiner využil této příležitosti a na theosofickém kongresu v roce 1907 nastudoval drama Eduarda Schurého o eleusinských mystériích s Marií von Sivers v hlavní roli. Další Schurého drama pak uvedl v roce 1909. Steiner věřil, že tyto inscenace podnítky herce a diváky k cestě od teoretického k živějšímu chápání duchovna. V letech 1910-1913 se v Mnichově pod Steinerovým vedením uskutečnila premiéra čtyř jeho mysterijních dramát, v nichž se snažil uměleckým způsobem zobrazit cestu současného člověka k zasvěcení, k poznání. Pro jejich provedení a také pro pěstování metodicky podložené duchovní vědy bylo zapotřebí zřídit přiměřenou budovu. Tato skutečnost se stala signálem k projektu „Goethovy stavby“, jak ji Steiner sám nazval, v Dornachu ve Švýcarsku, otevřené roku 1920. Stavba dostala název Goetheanum, když ji členové společnosti nazývali od začátku Steinerovým jménem. Architektem nezvyklé, do sebe zaklesnuté dvoukopulovité dřevěné stavby, která měla symbolizovat tajemství vesmíru, byl sám Steiner, budova však byla na Silvestra 1922 zničena požárem a pro druhou stavbu, tentokrát z betonu, stihl Steiner vytvořit již jen model. V letech 1912-13 vyvrcholily spory uvnitř Theosofické společnosti, jejichž důsledkem bylo to, že počátkem roku 1913 zrušila Annie Besantová zakládací listinu německé sekce, a tak ji fakticky vyloučila z Theosofické společnosti. Důvodem rozkolu podle Steinerova názoru bylo špatné vedení společnosti ze strany Besantové a také skandál kolem Jiddy Krišnamurtiho, vydávaného za údajného budoucího spasitele lidstva. V tomto pseudonáboženském jednání viděl Steiner velké nebezpečí pro theosofii. Na konci téhož roku se pak v Berlíně oficiálně ustanovila pod Steinerovým vedením Anthroposofická společnost. Steiner podnikal četná přednášková turné a ve spolupráci s Marií von Sivers zakládal anthroposofické pobočky v Německu i v zahraničí. Centrum Anthroposofické společnosti se přesunulo do švýcarského Dornachu poblíž Basileje.

Léta válečná a poválečná

Osvobození národů je možné. Avšak může být jen výsledkem, nikoli základem osvobození člověka. Budou-li osvobozeni lidé, pak tím budou osvobozeny národy.

Vypuknutí první světové války znamenalo pro Steinera velký otřes, postihlo rovněž jeho duchovní práci a poznamenalo jeho přednáškové a cestovní aktivity. Steiner nechtěl zůstat jen nezúčastněným pozorovatelem, a proto se k tehdejšímu dění otevřeně vyjadřoval. Považoval Luddendorfa, Hindenburga, Viléma II. stejně jako agrární a průmyslové kruhy za škůdce německého národa. Domníval se, že Německo má plnit své historické poslání, a doufal, že v Německu budou realizovány modely svobodně-individualistického řešení sociálních otázek. Mocenská imperialistická politika německých vůdců pro něj představovala opak pravého německví. V roce 1917 reagoval na plány amerického prezidenta Wilsona, které bylo možno realizovat pouze v nových národních státech a které podle Steinera měly vést k permanentním konfliktům, jelikož národnostní většiny by využívaly národního státu k potlačování menšin (např. v jazykové politice). Proti Wilsonovým a Leninovým návrhům přednesl svou ideu trojčlennosti sociálního organismu. Jednalo se o tak zvaný středoevropský program, v němž měl na mysli poměry hlavně ve východní části střední Evropy. Navrhl omezit moc státu na oblast bezpečnosti. Významné ekonomické záležitosti měly být přenechány samosprávnému hospodářství. Mimo jiné k tomu uvádí: „Veškeré právní, pedagogické a duchovní záležitosti budou patřit ke svobodě osobnosti. V této sféře má stát pouze policejní právo, nikoli však svou iniciativu (...) stát přenechává odborným, zaměstnaneckým a národnostním korporacím, aby si zřizovaly své soudy, školy, církve atd., a přenechává jednotlivcům, aby si určovali svou školu, církve, svého soudce.“ Lze též připomenout Steinerovu větu z roku 1917: „Osvobození národů je možné. Avšak může být jen výsledkem, nikoli základem osvobození člověka.“

Budou-li osvobozeni lidé, pak tím budou osvobozeny národy.“ Steinerovy myšlenky byly předneseny buď jím samotným, nebo pomocí prostředníků důležitým politikům v Německu a Rakousku. Setkával se sice se zájmem i souhlasem, avšak chyběla vůle a odvaha se pro tyto cíle otevřeně vyslovit, byť by se Steiner rád vzdal autorství svých idejí a zůstal by v pozadí. Jedno jeho memorandum však přece jen svým způsobem mělo úspěch. Když se Německo zhroutilo, přišli za Steinerem anthroposofové a továrníci Emil Molt a Carl Unger s otázkami, co dál dělat. Steiner na to reagoval Provoláním k německému lidu a ke kulturnímu světu. K tomuto svolání, jež sloužilo k zahájení kampaně za trojčlennost ve Württembersku, připojilo svůj podpis mnoho lidí. V roce 1919 předložil výbor pro trojčlennost tuto ideu stuttgartské veřejnosti. Steiner sám v té době zůstal ve Švýcarsku, kde se věnoval přednáškové činnosti a pracoval na knize Hlavní body sociální otázky. Po jejím dokončení pak odjel do Stuttgartu. V Německu v té době byla velmi napjatá politická situace. V samotném Stuttgartu došlo k pokusu o svržení vlády, který skončil neúspěchem. Stoupenci myšlenky trojčlennosti byli velmi aktivní a ohlas nacházeli hlavně u dělnictva. Steiner veřejně přednášel o svých ideách, nejprve pro širokou veřejnost, pak na pozvání podnikových rad pro dělníky ve velkých továrnách. Na rozdíl od situace v roce 1917, kdy byla v popředí národnostní problematika, šlo nyní hlavně o to, jak zajistit v trojčlenném sociálním organismu lidskou důstojnost a právní postavení dělníků. Steiner věnoval pozornost hnutí podnikových rad, protože tady viděl možnost demonstrovat svou ideu trojčlennosti. Tyto iniciativy bohužel narážely na odpor jak podnikatelů, tak odborů, které se bály, že se podnikové rady vymknou jejich kontrole. Když se ukázalo, že idea trojčlennosti nebude mít rychlý úspěch v masovém měřítku, přišli Steinerovi spolupracovníci s myšlenkou vybudovat jakési vzorové instituce. V březnu 1920 byla ve Stuttgartu založena akciová společnost Der Kommende Tag (Přicházející den), v níž Steiner převzal předsednictví v dozorčí radě. Přes všechny problémy se nakonec podařilo rozvinout tuto společnost do té míry, že byla schopna podporovat též duchovní aktivity. Ve Stuttgartu tak vznikl Klinicko-terapeutický institut, jenž ve spolupráci s farmaceutickým závodem podniku Der Kommende Tag vyvíjel léčiva a kosmetické preparáty, které se velmi osvědčily a později byly převedeny do firmy Weleda, a. s.

Der Kommende Tag též několik let podporoval waldorfskou školu, která byla otevřena na podzim 1919 ve Stuttgartu díky spolupráci Steinera s Emilem Moltem, když předtím na jeho popud podniková rada továrny na cigarety Waldorf — Astoria požádala Steinera, aby převzal vedení školy, kterou založila. Steiner, jenž se léta věnoval školní a výchovatské problematice, teď dostal příležitost realizovat své myšlenky v této sféře. V kurzech pro učitele waldorfské školy se snažil ukázat, že veškeré vyučování má být založeno na poznání člověka, pravé psychologii a porozumění pro stupně dětského vývoje. Přes značné ekonomické potíže měla škola nakonec velký úspěch a pověst o její kvalitě se rychle šířila. V roce 1920 byl Steiner požádán, aby ve Švýcarsku zorganizoval kurzy o své pedagogice. V následujících letech se pak uskutečnily kurzy v Anglii a Holandsku. V Německu uspořádala Anthroposofická společnost s waldorfskou školou seminář o výchově, který navštívilo 1700 lidí a jenž Steinerovi přinesl velké ovace. Jeho velkou výhodou byla schopnost vybírat si za učitele schopné lidi, kteří byli zapálení pro věc. Sám k tomu říká: „Talenty musíme postavit do služby věci, nikoliv je odpuzovat.“ Ve stejné době se intenzivně věnoval též lékařství, národnímu hospodářství, herectví, výtvarnému umění... Na začátku 20. let pak začal Steiner pomáhat při vzniku nového hnutí. Již v předcházejícím roce totiž za ním přišla s prosbou o radu skupina theologů, kteří se mu svěřili, že studium theologie nesplnilo jejich očekávání a že by nebyli schopni ve stávajících církvích působit. Steiner se proto rozhodl uspořádat kurz pro theology, kteří usilovali o náboženskou obnovu. Výsledkem tohoto snažení pak bylo založení Obce křesťanů na podzim roku 1922, která vznikla pod vedením Friedricha Rittelmeyera a Emila Bočka. Obec křesťanů se nepovažovala za anthroposofickou církev, ale

za samostatné náboženské hnutí, které bylo pojato neklerikálně, bez nějaké oficiální doktríny a mělo usilovat o náboženskou obnovu.

Složitou situaci v Německu odráží také fakt, že Steiner byl na začátku 20. let 20. století napadán ze strany národněsocialistického hnutí. Adolf Hitler ho napadl v krajně pravicovém tisku a označil jej za nástroj Židů. Steiner pak také varoval před nebezpečím, které by hrozilo, kdyby se národní socialisté dostali k moci.

Večer na Silvestra 1922 hovořil Steiner v Goetheanu o otázkách lidského poznání. Brzy po této přednášce vypukl požár, který byl úmyslně založen a stavbu téměř zničil. Tato událost pak mimo jiné negativně ovlivnila Steinerovo zdraví. Jeho hlavní úsilí poté směřovalo ke znovuvybudování Goetheana, jehož konstrukce tentokrát měla být železobetonová. Steiner sám vedl také jednání s úřady za účelem zjištění příčiny požáru a řešil také otázky pojistného. Zároveň se podílel na přípravě návrhu nové stavby. Nové Goetheanum pak bylo dokončeno tři roky po jeho smrti a hold mu složil například slavný francouzský architekt Le Corbusier. Zároveň se Steiner věnoval otázce konsolidace Anthroposofické společnosti, které v této době hrozil rozpad. Již od léta 1923 se plánovalo, že o Vánocích bude v Dornachu založena Všeobecná anthroposofická společnost. Na Štědrý den potom předložil stanovy nové společnosti. Příznačné bylo, že žádný člen společnosti se nemusel hlásit k nějakým pevně daným zásadám. Ve stanovách se například říkalo, že společnost odmítá jakékoli sektářské snahy a dogmatismus. Všechny publikace, které společnost vydá, měly být od této doby přístupné pro širokou veřejnost. Steiner zároveň inicioval založení svobodné vysoké školy, která měla své studenty vést k vlastní duchovní práci. Anthroposofická společnost pak byla oficiálně slavnostně založena 25. 12. 1923. Steiner okamžitě začal s aktivní prací ve společnosti. Každý týden se obracel k jejím členům se Zprávami, které se staly přílohou týdeníku Das Goetheanum. Zároveň se snažil položit nové základy pro různé obory. Na kurzy anthroposofie navazoval kurz eurythmie, pedagogiky, medicíny, theologie a zemědělství. Cílem Steinerových aktivit byla nová forma anthroposofie, která už nyní nevystupovala jako věda, ale měla být spíše sebepoznáním a proměnou sebe sama. Již dříve Steiner uváděl, že správná interpretace pojmu anthroposofie není „moudrost o člověku“, nýbrž „vědomí svého lidství“.

Steiner a anthroposofie

Anthroposofie je cesta poznání, která by chtěla vést ducha v člověku k duchu v kosmu.

Samotný pojem má svůj původ v řečtině, anthropos = člověk, sofia = moudrost.

Anthroposofie tedy chce být moudrostí o člověku, ovšem zároveň chce být jiným druhem poznání, než je tradiční antropologie. Označuje se za duchovní vědu, která se snaží spojit poznatky moderní vědy s otázkami duchovního světa a zkoumat jejich vzájemný vztah s hmotným světem. Vědecké poznání Steiner a jeho stoupenci respektují, ale snaží se je doplnit údaji, které umožňuje nadmyslové vnímání duchovní skutečnosti. Samotný výraz anthroposofie nebyl Steinerovým vynálezem. Objevuje se například již ve filosofických spisech J. H. Fichteho a Steiner se s ním setkal i v přednáškách R. Zimmermanna během svého studia na vídeňské univerzitě. Steinerovo pojetí anthroposofie sice spočívá na přísně definovaném filosofickém základě, ale jedná se o více než pouhou myšlenkovou konstrukci. Má být i cestou poznání a životní praxe. Ve srovnání s antropologií znamená anthroposofie ve Steinerově pojetí vědění o člověku, které je prozářeno duchem. Navazuje na theosofii, rosikrucianství, čerpá i z Goethovy filosofie přírody, Fichteho filosofie svobody i pozdního Schellinga. Steiner sám charakterizuje tento duchovní proud takto: „Postav se doprostřed mezi Boha a přírodu, nech člověka mluvit o tom, co je nad tebou a září do tebe, i o tom, co do tebe zasahuje zdola, a máš anthroposofii, moudrost, kterou promlouvá člověk.“ Ve své Theosofii podává Steiner základy svého pojetí trojčlenné podstaty člověka (ducha, duše a

těla). Volným pokračováním pak je Tajná věda v nástinu, kde zachycuje anthroposofický obraz vývoje člověka, který má být souběžný s vývojem v kosmu. Třetím stěžejním spisem je pak *O poznávání vyšších světů*, v němž Steiner propracovává metodu duchovní cesty usilující o rovnoměrný vývoj mravních postojů, jasného poznání a přímého nazírání duše a ducha do kosmických sfér. Přípravnou fází je pro něj vnitřní klid a vnímavá pozornost. Vyšší poznání pak pokračuje po stupních imaginace, inspirace a intuice. Jednotlivé prvky anthroposofické filosofie pak Steiner rozvíjí v dílech menšího rozsahu a přednáškách, které probíhaly v Goetheanu i během jeho četných cest po Evropě.

V nich do detailu rozpracovává svůj systém a mluví o vztahu anthroposofie k různým oborům. Jeho anthroposofie rozlišuje u člověka fyzické tělo, které ho pojí s neživou přírodou, je nejstarší, a proto také nejrozvinutější částí člověka, tělo étherné (životní), které má člověk společně s rostlinami a jež umožňuje spojení smyslových pochodů se skutečnými vjemy a zážitky, dále tělo astrální (psychické), jímž je člověk spřízněn se zvířaty a v němž je obsaženo vše duševní. Nejvyšším stupněm je pak podle Steinera duchovní já, duchovní princip, který formuje a postupně proměňuje tři aspekty tělesnosti. Nakonec má být zduchovněno i samotné fyzické tělo, a tak podle Steinera završí svůj vývoj duchovní člověk.

Dle jeho názoru jeden lidský život nestačí na to, aby se mohl realizovat celý proces vývoje, proto mluví o reinkarnaci. Nová vtělení člověka jsou chápána jako nové příležitosti. Steinerova anthroposofie nechápe osud jako mechanickou neosobní zákonitost, která odměňuje dobro a trestá zlo. Člověk podle něj má možnost rozhodovat se nově a překonat osudové síly. Fáze vývoje člověka se dle anthroposofie zobrazují v imaginacích kosmického dramatu. Vlivem zásahu bytostí, které jsou v bibli symbolizovány hadem, došlo prý na začátku pozemského vývoje lidstva k předčasnému vymanění lidí z původního duchovního lůna. To pak člověku umožnilo svobodný a samostatný rozvoj a rozhodování o dobru a zlu. Na druhé straně se ale člověk ocitá v zajetí hmoty, jeho osamostatňování je doprovázeno zatemňováním duchovní podstaty lidstva. Proto je důležitý impuls obnovy, kdy podle Steinera velká duchovní bytost sestupuje do hmoty a otevírá perspektivu zduchovnění člověka a světa. Anthroposofie vypracovává též vlastní pojetí dějin, které člení na velké epochy a období. Další vývoj podle ní není nikdy předem daný. Před lidmi jsou vždy jisté možnosti volby.

Waldorfské školy

Výchova a výuka se musí stát uměním majícím své základy ve skutečném poznání člověka.

Tento typ alternativních škol je dnes asi nejznámější a nejuznávanější aplikací Steinerovy filosofie v praxi. Svobodná waldorfská škola byla otevřena ve Stuttgartu v roce 1919 za přispění podnikatele Emila Molta, majitele továrny na cigarety Waldorf — Astoria, který byl členem Theosofické a posléze Anthroposofické společnosti. Rudolf Steiner pokládal založení této školy za počátek celého školského hnutí, které se mělo rozšířit, stejně jako jeho myšlenky sociální trojčlennosti, na široké vrstvy obyvatelstva. Steiner se podílel na založení celé řady škol, mimo jiné v Dornachu, Kolíně, Essenu, Hamburku, Haagu, Londýně...

V době nacistické diktatury byly waldorfské školy buď zakázány, nebo samy ukončily svoji činnost kvůli silicím vnějším tlakům. Po skončení druhé světové války začínaly prakticky od začátku. Ve východním Německu (NDR) byla otevřena pouze jediná škola v Drážďanech, která ovšem byla v roce 1949 z politických důvodů zavřena. Tento typ škol se rozvíjel ve Spolkové republice (SRN), a to nejen ve velkých městech, ale i ve středních a menších. Hnutí waldorfských škol se po válce šířilo po západní Evropě, tyto školy existují i v USA, Kanadě, řadě jihoamerických zemí, v Izraeli, Egyptě, Indii, Japonsku i v Austrálii a na Novém Zélandě. Po roce 1989 vznikla řada waldorfských škol i v postkomunistických zemích, tedy mimo jiné i v České republice (Praha, Příbram, Písek, Ostrava, Semily...). Kromě základních

škol existuje i řada waldorfských školek a rozvíjejí se také lycea. Jsou to sice anthroposoficky orientované školy, které však zůstávají ve Steinerově smyslu otevřené pro všechny bez rozdílu. Nezáleží tedy na tom, zda rodiče dětí jsou anthroposofové. Pedagogové na těchto školách si doplňují klasické odborné vzdělání anthroposofickými poznatky a podněty, nicméně waldorfské školy nemají být prostředníkem šíření anthroposofie.

Waldorfské školy připomínají svým pojetím alternativní a reformní pedagogiky, s nimiž je spojuje kritika autoritativního represivního a soutěživého modelu výchovy a vzdělávání. Snaží se respektovat věkové zvláštnosti dětí, ve vývoji člověka rozlišují tři období od narození do dospělosti po sedmi letech. Skutečné dospělosti tedy člověk podle Steinera dosahuje ve věku 21 let. Vyučování probíhá v tzv. epochách. Děti se tři až čtyři týdny ve dvouhodinovém dopoledním bloku učí například jednu záležitost z matematiky, což jim má umožnit, aby se do problému mohly skutečně vnořit a pochopit jej. Matematiku potom vystřídá jazyk či přírodní vědy, a když se děti k matematice vrátí, má stačit krátká doba na to, aby si vzpomněly na učivo, které v nich mezitím „uzrálo“. Kromě epoch se využívá klasický pětáctýřicetiminutový systém vyučování. Ve waldorfských školách se hodně pracuje s přírodními materiály a jsou rozvíjeny výtvarné a hudební tvůrčí schopnosti dětí. Cizí jazyky se u malých dětí vyučují i formou písniček a říkadel. Od první třídy se učí dva cizí jazyky. Ke specifickým předmětům patří například dřevořezba či kreslení forem, při němž se vychází ze dvou základních forem — přímky a oblouku — a tvoří se jejich různé variace. Na děti se klade na začátku školní docházky méně nároků v oblasti abstraktního myšlení. V dalším období tyto školy usilují o přesouvání důrazu z pouhého paměťového učení a přemýšlení na iniciativu dětí a rozvoj fantazie. Práce má být uspořádána tak, aby žáka skutečně zaujala. Základní normou je vzájemná úcta mezi žákem a učitelem. Do sedmé třídy jsou děti hodnoceny pouze slovně, ve vyšších ročnících kromě slovního přibývá klasické hodnocení pomocí známek.

Anthroposofické podněty vstupují též do oblasti speciální pedagogiky, která spojuje přístup anthroposofické medicíny s vhodnou pracovní výchovou, zaměřenou na sociální rehabilitaci a integraci.

Rudolf Steiner a medicína

Je bezpodmínečně nutné, aby právě takové studium, jako je studium medicíny, bylo prosyceno theosofickým duchem. Neboť záleží na tom, aby se s vědou spojilo theosofické chápání. Nemůžeme a nesmíme brát v ochranu laické neodbornictví přírodních lékařů. To by bylo nebezpečné.

Tak jako Steiner dává přednost pojmu vychovatelské umění před slovem pedagogika, tak raději mluví o léčebném umění než o medicíně, protože v anthroposofickém smyslu neznamená léčení pouhou techniku ošetřování, ale i fyzickou, duševní a duchovní spoluúčast na uzdravení pacienta. Anthroposofické pojetí medicíny nechce stát v protikladu k oficiálně uznávané medicíně, ale snaží se ji rozšiřovat na základě poznatku anthroposofie o podstatě člověka a přírody. Anthroposofická medicína chápe nemoci v kontextu osobního vývoje člověka. Vlastní příčinou nemoci v jejím pojetí nejsou vnější faktory, ale neschopnost člověka vyrovnat se s nimi. Úkolem anthroposofického lékaře je rozpoznat neharmonickou součinnost čtyř článků člověka (těla fyzického, étherného, astrálního a já) a také nesrovnalosti v působení a spolupůsobení tří systémů fyzického těla. Léčebná opatření tedy spočívají v tom, aby byly podpořeny příliš slabé funkce, utlumeny příliš silné a obnoveno spolupůsobení článků lidské bytosti a systémů orgánů odpovídající struktuře člověka. Anthroposofický lékař se rozhodně nezříká klasických léků a postupů, rozhodující je pro něj terapeutický náhled a jeho lékařské svědomí. Nedá se říci, že se tento typ léčení zcela kryje s homeopatickým, i když je Steiner v zásadě neodmítá. Léky jím vyvinuté ve spolupráci s lékařkou Itou Wegmanovou a dalšími spolupracovníky farmaceutické laboratoře při Goetheanu nejsou výlučně homeopatické (z

laboratoře vznikla významná výrobní společnost Weleda AG s hlavním sídlem ve Švýcarsku s mnoha pobočkami v Německu i jiných částech světa, která vyrábí léky vytvořené Steinerem nebo vyvinuté podle jeho pokynů, kosmetické přípravky a podobně). Jedná se o léky, které jsou vytvořeny podle metod blízkých přírodním procesům bez chemického zpracování substancí. Výchozí látky pocházejí z nerostné, rostlinné či živočišné říše.

S lékařkou Itou Wegmanovou, vedoucí lékařské sekce Svobodné vysoké školy, se Steiner poprvé setkal již v roce 1902. Studium medicíny začala Wegmanová až ve věku třiceti let a po skončení studia si otevřela v Curychu svoji vlastní kliniku. V roce 1920 se rozhodla odejít do Dornachu. Veškerou pozornost věnovala nemocným a jejich léčení a ke každému pacientovi přistupovala individuálně. Steiner záhy rozpoznal její schopnost empatie, a tak začala jejich intenzivní spolupráce. Steiner docházel na kliniku velmi často a konzultoval svoje názory o lécích a léčebných postupech s lékaři. Wegmanová kromě toho prokazovala značné organizační nadání a byla velmi schopná i ve finančních záležitostech. Steiner věděl, že se na ni může spolehnout a že to, co započala, bylo promyšlené a prováděné zodpovědně. Ne náhodou právě Wegmanová mu byla na blízku v posledním období jeho života, kdy byl vážně nemocen.

Steinerovy názory na zemědělství

Zemědělství může prospívat jen tehdy, bude-li spolupůsobit činnost zemědělce s nadsmyslovými silami v přírodě a ve vesmíru.

Ze Steinerovy iniciativy vznikla síť tak zvaných biodynamických farem, nazývaných též jménem řecké bohyně Demeter. Pojem biodynamické (biologicko-dynamické) zemědělství nepochází přímo od Steinera, ale od skupiny vědců a zemědělců, kteří jím navrhovanou metodou pracovali. Tento způsob hospodaření odmítá jakákoliv průmyslová hnojivá a ošetřování rostlin chemikáliemi. Místo umělých hnojiv používá rostlinný kompost a živočišný hnůj. Steiner popsal přípravu a použití devíti preparátů (bylinných a minerálních směsí), které podle něj zlepšují úrodnost půdy a také odolnost plodin proti chorobám a škůdcům. Dle Steinera přenášejí tyto preparáty do půdy vesmírné síly. Pomocí preparátů mají být aktivovány zčásti půda, částečně hnojivo, aby země i rostliny dostaly síly k životu a růstu. Některé se používají jako postřiky plodin a půdy, další se přidávají do kompostu. Hlavním cílem není jen vysoká výnosnost, třeba že jde také o to, aby úroda byla kvalitní a hojná. Tohoto cíle se má podle Steinera dosáhnout mimo jiné respektováním kosmických a pozemských přírodních rytmů.

Pro výsev a výsadbu rostlin se používá lunární kalendář. Bio-dynamický měsíční kalendář vychází z názoru, že pohyb Měsíce má důležitý vliv na zemědělské procesy. Steiner v tomto kalendáři určuje, které fáze Měsíce jsou vhodné pro výsev, výsadbu, sklizeň a další činnosti. Ze Steinerových poznámek vyčteme, že při dodržování vlivu měsíčních rytmů dosáhneme pozitivního efektu hlavně v závislosti na zdůraznění dané části rostliny, a to především ve smyslu barvy, kvality či množství. Nutriční hodnota je podle Steinera určována slunečním rytmem.

Anthroposofická metoda v zemědělství se začala šířeji uplatňovat v praxi díky zemědělskému kurzu, který Steiner vedl na zámku Koberwitz u Vratislavi ve Slezsku, kde na pozvání hraběte Keyserlingka přednášel účastníkům, převážně zemědělcům a zahradníkům, o vztahu Země a kosmu, o vztazích mezi lesem, loukou a ornou půdou, o hnojení, zdraví půdy, o boji proti škodlivému hmyzu a plevelu, souvislostech mezi živočišným světem, rostlinným světem a zemí atd. Vykládal o tom, jak zemědělství podle jeho názorů může prospívat jen tehdy, pokud bude činnost zemědělce spolupůsobit s nadsmyslovými silami v přírodě a ve vesmíru. Na výzvu hraběte Keyserlingka byl ještě během zmíněného kurzu založen pokusný kruh

anthroposofických zemědělců. Dnes je tento typ zemědělství realizován v různých zemích v praxi, výzkumu a poradenství rozličnými sdruženími zemědělců, vědců a spotřebitelů. Tato sdružení spolupracují prostřednictvím svých zástupců s přírodovědnou sekcí Goetheana. Zemědělci a zahradníci se každý rok pravidelně setkávají v Goetheanu na odborných sjezdech. Biodynamická metoda v zemědělství, vyzkoušená a praktikovaná dnes po celém světě, činí půdu, životní prostředí i produkty zdravějšími a z dlouhodobého hlediska dosahuje také velmi uspokojivých výnosů. Název Demeter se dnes stal charakteristickou značkou pro biodynamické zemědělské výrobky. Biodynamické zemědělství je podle svých stoupenců zároveň ekologické.

Umění

Řeč je nejdiferencovanější formou lidského pohybu, která vede k plasticky-hudebním tvarům ve slově a větě. Lze je znázornit lidským organismům zvláště nejvýmluvnějšími orgány, pažemi a rukama. Tím člověk vytváří možnost vidět, co při zpívání, řeči, je slyšeno.

Ačkoli by se na základě toho, co bylo uvedeno dříve, mohlo zdát, že umění nebylo jeho doménou, přesto se zajímal i o různé oblasti umělecké tvorby a sám vytvořil zajímavá umělecká díla. Umění přisuzoval stejný význam jako duchovní vědě a zdůrazňoval, že myšlení i umění mají stejné kořeny a čerpají ze stejného pramene. Rozhodně umění nechápal jako pouhou ozdobu světového názoru. V aktualizované podobě přejímal antické pojetí jednoty vědy, umění a náboženství. S poezií byl Steiner silně svázán už díky tomu, že se hluboce zabýval rozbořením Goethova díla. Sepisoval a inscenoval mysterijní dramata, v nichž se snažil zobrazit cestu současného člověka k poznání, zasvěcení. V Goetheanu i jinde se také hrála některá Goethova díla. Ze Steinerových básní lze uvést například Průpověď základního kamene další texty, mezi nimi Týdenní průpovědi anthroposofického duševního kalendáře, modlitby a texty vhodné pro meditaci. Steiner svou duchovní vědou a básněmi ovlivnil i jiné autory, například Christiana Morgensterna či Alberta Steffena. Anthroposofií byl například ovlivněn i hudební skladatel A. N. Skrjabin.

Steiner jako architekt navrhl stavbu prvního i druhého Goetheana i domy v jeho okolí. Jím vytvořený goetheanistický stavební sloh se od té doby uplatňuje stále. Steiner byl tvůrcem barevných oken v původní budově Goetheana, přičemž každé okno bylo z jediné velké jednobarevné desky. Okna byla bohužel zničena při požáru Goetheana. Podobnou technikou vytvořila po jeho smrti Asja Turgeněvová okna pro dnešní Goetheanum. Pro první Goetheanum vytvořil také velké dřevěné sousoší, které bylo zachráněno a nachází se dnes v nové budově. Steiner je také tvůrcem pastelových skic a akvarelů pro výuku malování, zvláštní pozornost zasluhují jeho kruhové malby nebo ornamentální kresby, jimiž se snažil zobrazit planetární síly a základní síly působící v jeho dramatech.

Steiner je rovněž zakladatelem nového umění vzniklého z anthroposofie, kterým je eurythmie (z řeckého eu = dobře, krásně, rythmos = pravidelný rytmus, rovnoměrně členěný pohyb) — způsob projevu tělesným pohybem. Není to ani tanec, ani pantomima, snaží se zviditelňovat motivy duchovního a duševního prožívání člověka vyvolané slovem nebo hudbou. Počátky eurythmie můžeme položit do roku 1912. Začala ji vyučovat Marie Steinerová. První veřejné vystoupení se uskutečnilo v Curychu v únoru 1919 a záhy se konala další představení. Mimo jiné i v Československu.

Jako hlásková eurythmie se nové umění snaží zprostředkovávat pomocí pohybu a zvláštní recitace básnické texty. Ty mají být recitovány tak, aby v nich nebyl slyšen jen myšlenkový obsah, ale také prvky utváření řeči. Steiner a jeho druhá žena Marie vytvořili pro eurythmii a divadelní umění tzv. tvořivou řeč. Eurythmie ovšem není jen uměleckým projevem, uplatňuje se též ve vyučování jako tzv. pedagogická eurythmie, která má jako výchovný prostředek

přispívat k rozvoji vloh a harmonizaci procesu zrání člověka. Existuje i eurythmie léčebná, kterou používají zvláště vyškolení eurythmisté ve spolupráci s lékařem. Léčebná eurythmická cvičení jsou převzata z běžné eurythmie, ale jsou upravena k terapeutickým účelům, aby mohla působit na nemocný organismus. To je dokladem faktu, že Steiner chápal jako umění i lékařství a pedagogiku. Proto také mluvil o léčebném umění a umění vychovatelském. Chtěl tím dokázat, že umělecká tvůrčí síla, obsažená v citu a vůli, hraje pro lékaře a učitele při jejich působení na člověka větší roli než čistě rozumově získané školské poznatky.

Steiner a myšlenka trojčlennosti sociálního organismu

Lidé se nebudou sociálně členit na třídy nebo stavy, nýbrž sociální organismus sám bude členěn. Právě tím však bude člověk opravdu člověkem.

Podle Steinera nevznikla první světová válka ani z vojenské, ani z politické nutnosti, ale byla převážně důsledkem nezvládnutých sociálních a vnitropolitických problémů, kterým se vlády snažily vyhnout tak, že hledaly konfrontaci s vnějším nepřítelem. Steiner na sklonku války přišel s návrhy, které by podle něj mohly sloužit jako vzor pro nové uspořádání státu. Své myšlenky na ozdravení právní složky, hospodářství a duchovního života označil pojmem trojčlennost sociálního organismu. Tak jako se podle Steinera lidský organismus podle funkcí člení na tři části, tak také stát netvoří podle něj homogenní celek. Je to podle něj útvar, v němž vzájemně působí tři různé síly: zájmy hospodářské, kulturní život (věda, umění, náboženství, výchova) a oblast právní. Veřejný život má být podle Steinera rozčleněn do tří autonomních samosprávných oblastí s vlastní organizací. Hospodářský organismus se má starat o bratrský podíl všech lidí na hmotných statcích, právní systém má zaručit rovnost v oblasti základních právních norem, které musí platit pro každého, svobodný duchovní život (školy, vědecké instituce, církve, umělecká sféra atd.) zaručí svobodu pro rozvoj a uplatňování všech kulturních schopností a činností. Hospodářství se má chovat dle pravidel výroby zboží, jeho oběhu a spotřeby. Právní stát bude pečovat o právní jistoty a rovnost práva. Organizace duchovního života má ochraňovat duchovní svobodu. V oblasti rozdělování výnosů z hospodářství je podle Steinera důležité bratrství. V tomto novém hospodářském organismu, na rozdíl od kapitalismu 19. století, kdy se vytvořilo jako norma chování pravidlo, že o všechny bude postaráno, když se každý postará sám o sebe, pak má platit, že každý se musí starat o druhého, pokud se má všem dařit dobře. Podle Steinerových představ mají například v ekonomické oblasti o jednotlivých záležitostech rozhodovat asociace (podnikové rady), jež jsou utvořeny z odborníků na otázky výroby, oběhu spotřeby a podobně. Tyto asociace mají být něčím jiným než odbory, které jsou založeny na nutném protikladu mezi zaměstnavateli a pracujícími. Asociace mají být sdružením všech lidí činných v hospodářství, slovo a hlas dělníka zde mají být na stejné úrovni jako názor podnikatele, protože se zde projednávají jen věcné ekonomické záležitosti, nikoli problémy, do kterých zasahuje osobní egoismus. Za nositele svobodného duchovního života Steiner považuje korporace (školy, církve, muzea, umělecká sdružení atd.). Duchovní život se má financovat tarifně stanovenými nebo dobrovolnými příspěvky, dotacemi z oblasti hospodářství, od soukromníků, z nadací...

Podle Steinera jsou i mezinárodní vztahy trojčlenné. Hospodářský organismus jedné země má tedy jednat přímo s hospodářským organismem jiné země, právní organizace mezi sebou a duchovní sféra s duchovní sférou jiné země. Ve společných jednáních si mají vyjasňovat problémy, uzavírat dohody atd. Tak se podle něj mají vytvářet přímé vztahy mezi národy, které by učinily zbytečnými takové mamutí umělé organizace, jako byla Společnost národů a dnes OSN.

Za velký problém Steiner považoval například fakt, že dělník je nucen prodávat svou pracovní sílu jako zboží na trhu. Navrhl proto vyjmout práci z oblasti hospodářské a začlenit ji do sféry

právního života. Práce jako lidský výkon není podle něj zbožím, proto by neměla mít žádnou ekonomickou hodnotu. Jde tedy podle Steinera o právní veličinu. Právní organismus má určovat předpisy podle principu rovnosti, což znamená důstojnou odměnu za stejnou nebo srovnatelnou práci, nikoli stejnou mzdu pro všechny.

Steinerova idea trojčlennosti sociálního organismu nechtěla zrušit soukromé vlastnictví, nýbrž majetek dát k dispozici těm, kteří ho mohou nejlépe využít. V otázce vlastnických a uživatelských práv, která jsou dále předávána formou dědictví, Steiner považuje za nutnou regulaci. Po určité době po smrti původního majitele by kapitál a právo užívání měly přejít do obecného vlastnictví a uplatňovat se dále například ve formě nadace.

Peníze podle Steinera mohou být jen měřítkem hodnoty zboží a jakýmsi typem poukázky na něj. Nejsou prý cenným předmětem, jenž by se dal uchovávat jako trvalý poklad. Steiner předpokládá, že peníze budou čas od času tištěny nové nebo budou raženy v nové podobě.

Zabýval se i otázkou vlastnictví půdy a pozemků vůbec. Půda je nám dle Steinera přírodou darována a nemůže být ani prodávána, ani kupována či vlastněna. Půdu nepovažuje za zboží, nemá podle něj cenu, je to přírodou propůjčený výrobní prostředek. Steiner oponuje těm, kteří tvrdí, že je třeba půdu a pozemky zestátnit či jinak převést do společného vlastnictví. Půda a pozemky nemohou být ničím vlastnictvím stejně jako voda moří, řek, vzduch, sluneční záře... Půda může být pouze používána pro různé účely. Přidělování práva pro toto používání má být záležitostí právní organizace. Převod od jednoho uživatele ke druhému má probíhat podle pravidel organizace pro svobodný duchovní život, která na základě znalosti daných poměrů nejlépe posoudí, jak mají být uvolněný pozemek nebo usedlost přiděleny do užívání.

Steiner se též zabýval otázkami trestního práva. Zdůrazňoval, že v trestních procesech by se vždy mělo přihlížet k individuální situaci souzeného. Odmítal nekřesťanský princip odplaty. Cílem justice by mělo být, aby si pachatel uvědomil následky svého činu, aby projevil skutečnou lítost a pokání.

Steiner sám mnohokrát zdůrazňoval, že chtěl svými návrhy k řešení sociální otázky udat směr, nikoli předkládat hotový program. Uváděl, že sociální vývoj je dynamický proces, který nelze vyřešit jednou provždy.

Steiner a Čechy

Byl jsem s vámi spojen, zůstaňte spojeni ve mně. Budeme spolu hovořit mluvou věčného bytí, budeme činní tam, kde působí následek skutků. Budeme působit v duchu tam, kde se sprádaají myšlenky lidí ve slově věčné myšlenky.

Rudolf Steiner pobýval poměrně často i v našich zemích. Jeho první pobyt se váže k srpnu 1901, kdy strávil několik dní na zámku v Třebovicích, které jsou dnes součástí Ostravy. Pozvala ho německá spisovatelka Marie Scholzová, známá pod pseudonymem Marie Stoná. Steiner ji navštívil mimo jiné proto, aby mohl v klidu pracovat na korekturách své knihy *Mystika na prahu novověkého duchovního života*. Znal se s Marií z Berlína z doby, kdy působil v literárním magazínu a v literárním a společenském klubu Die Kommenden (Přicházející), který svého času i vedl.

Steiner pobýval také poměrně často v Praze. Velmi vyzdvihoval zvláštní mystickou atmosféru tohoto města. Z české historie oceňoval především období vlády Karla IV. Přitahovala ho též doba Rudolfa II. a jeho dvůr, plný alchymistů, astrologů a mágů.

Mezi léty 1907-1924 Prahu navštívil celkem dvanáctkrát. Například v roce 1911 přednesl v Praze cyklus osmi přednášek, které se týkaly okultní fyziologie. Tyto přednášky uspořádala pražská Theosofická společnost. Mezi jejich posluchači byly tak známé osobnosti jako Franz Kafka, Max Brod či Albert Einstein, kteří udržovali kontakty s Theosofickou skupinou kolem Berty Fantové, matky architekta Josefa Fanty. V jejím salonu v domě U Jednorožce na

Staroměstském náměstí se scházela pražská intelektuální elita, kromě již zmíněných například Franz Werfel. Albert Einstein zde prý hrával na housle.

Fantová pravděpodobně navštívila některou z pražských přednášek Rudolfa Steinera, které se uskutečnily v sále kavárny Louvre v roce 1907. Setkání se Steinerem pro ni mělo zásadní význam a kvůli jeho přednáškám cestovala i do Německa či Švýcarska. Lidé soustředění kolem ní byli stoupenci Steinerova směru, který se v theosofickém hnutí stále více osamostatňoval. Skupina byla také součástí berlínské pobočky Theosofické společnosti. Franz Kafka zřejmě navštěvoval Steinerovy přednášky v letech 1908-1909, které se konaly v dnešní Pařížské ulici, v níž Kafka bydlel, v sále českého obchodního spolku Merkur. O svém dojmu ze Steinera a jeho přednášek píše ve svém deníku. Setkali se k osobnímu rozhovoru v hotelu Viktoria v Jungmannově ulici. Kafka se Steinerovi svěřil se svými problémy, protože řešil dilema, zda se má věnovat theosofii, když i tak těžko spojuje své zaměstnání úředníka v pojišťovně s tvůrčí uměleckou prací. Steiner ho pozorně vyslechl, ale pravděpodobně mu nedal přímou odpověď a nechal rozhodnutí na samotném spisovateli. Ten tím byl poměrně zklamán a theosofii se už dále nezabýval.

Albert Einstein měl ze Steinerových přednášek dojem dost negativní. Měl například vyjádřit své pochybnosti o Steinerových znalostech neeuklidovské geometrie. Údajně z přednášky odcházel se smíchem.

Max Brod svou zkušenost se Steinerem vložil do své povídky Vyšší světy. Měl z něj silný dojem, negativně však na něj působila společnost theosofů. Steinerova příslušnost k Theosofické společnosti také zřejmě vadila dalšímu představiteli pražské německé literatury Gustavu Meyrinkovi, jenž se silně zajímal o okultní nauky. Oba se dobře znali, názorově se však rozcházel. Mimochodem Meyrink v některých svých povídkách Steinera karikuje. Ten se o Meyrinkovi zase zmiňuje v jedné ze svých přednášek, hovoří o něm jako o autorovi, kterému se „mimořádným způsobem otevírá přístup k duchovnímu světu. Proudí do něj mnohé, pouze je to zkrácené, zpitvořené...“. Některá Meyrinkova díla hodnotil Steiner velmi pozitivně, například povídku Kardinál Napellus.

Praze se také v dubnu 1924 uskutečnila představení eurythmie v tehdejší Německém divadle (dnešní Státní opera) a v Městském divadle na Královských Vinohradech. Ve stejném roce byla také založena Anthroposofická společnost v Československu. V době německé okupace byla zakázána, což se pak opakovalo po únoru 1948. Mohla působit jen omezeným způsobem v ilegality. Její činnost pak byla obnovena po sametové revoluci 1989.

Závěrem

Můj nebeský příteli, můj anděli, který's mne provázel k Zemi, budeš mne provázet skrze bránu smrti do duchovního domova lidské duše, ty, který znáš cesty po tisíciletí, neopomeň, abys mne osvětil, abys mne posílil, radil mi, abych z tkajícího ohně osudu vyšel jako silnější osudu nádoba, a stále více mne uč naplňovat se smyslem božských cílů světa.

Závratné pracovní tempo, které Steiner vyvíjel prakticky po celý život, značně vyčerpávalo jeho fyzické síly. Počátkem září 1924 se po třítydenní přednáškové cestě vrátil zcela vyčerpáný do Dornachu. Tam na něj čekalo více než 1000 lidí, kteří byli připraveni na ohlášené kurzy pro herce, lékaře či theology. Stovky lidí si přály osobní rozhovory a přenášely na něj často své problémy. Na konci celé akce musel Steiner poprvé zrušit přednášku. V krátkém komuniké napsal: „Jde o to, že zatímco jsem vlastní kurzovní aktivity docela dobře zvládal, musel jsem přehnaně namáhat své fyzické síly v důsledku nadměrných požadavků, které přicházely od členstva vedle kurzovní aktivity.“ Poté byl Steiner upoután na lůžko v ateliéru vedle truhlárny Goetheana, kde pracoval na dřevěné plastice Krista společně s Edith Maryonovou. Pokračoval též v psaní své autobiografie Má cesta životem a ve Zpravodaji se objevovaly jeho dopisy adresované členům. Snažil se ještě pracovat na modelu interiéru pro

nové Goetheanum, ale zdravotní stav mu to již příliš neumožňoval. Stále doufal v uzdravení, což dokládá i jeho korespondence s Marií Steinerovou, která se v té době zúčastnila eurythmického turné. V této době ho ošetřovala Ita Wegmanová, vedoucí lékařské sekce svobodné vysoké školy, s kterou již dříve spolupracoval. Na krátkou dobu se zdálo, že nastalo zlepšení jeho zdravotního stavu, ale posléze se opět rapidně zhoršil a ráno 30. března 1925 poté, co se rozloučil s okruhem nejbližších přátel, Rudolf Steiner zemřel. Uzavřela se tak životní pouť originální osobnosti, která výrazně ovlivnila celou řadu oborů lidské činnosti a dala impuls k zahájení nových duchovních aktivit.

Jmenný rejstřík:

Besantová Annie — 1847-1933, britská veřejná činitelka, od 1893 působila v Indii, vůdčí osobnost Theosofické společnosti

Beethoven Ludwig van — 1770-1827, německý skladatel období vrcholného klasicismu, jeden z nejvýznamnějších světových hudebníků

Blavatská Helena Petrovna — 1831—1891, zakladatelka Theosofické společnosti ruského původu

Bock Emil — 1895-1959, evangelický a anthroposofický theolog a spoluzakladatel Obce křesťanů

Brahms Johannes — 1833-1897, německý skladatel, klavírista a dirigent, základ jeho díla je v tvorbě symfonické, komorní a písňové

Brod Max — 1884-1968, pražský německý spisovatel, přítel Franze Kafky

Bruckner Anton — 1824-1896, rakouský skladatel, varhaník a hudební pedagog

Le Corbusier — 1887-1965, vlastním jménem Charles Edouard Jeanneret, francouzsko-švýcarský architekt a teoretik, ovlivněn kubismem

Demeter — řecká bohyně země a úrody

Einstein Albert — 1879-1955, jeden ze zakladatelů moderní fyziky, jedna z nejvýznamnějších postav v dějinách vědy, člen Královské společnosti v Londýně, francouzské akademie věd, profesor teorie fyziky na mnoha univerzitách, 1911-12 na německé univerzitě v Praze

Eckstein Friedrich — 1861-1939, rakouský theosof, spisovatel

Eukleides — asi 3. st. př. n. l., řecký alexandrijský matematik, jeho hlavní dílo jsou Základy (řec. Stoicheia, lat. Elementa), v němž shrnul v soustavu geometrických poznatků řecké matematiky, pokusil se všechny geometrické věty odvodit z axiómů (postulátů) a definic

Fantová Berta — 1866-1918, pražská německá theosofka

Fanta Josef — 1856-1954, český architekt, návrhář nábytku, malíř, autor mnoha publikací, významný mecenáš, jeden z nejvýznamnějších představitelů české secese

Fichte Johann Gottlieb — 1762-1814, německý idealistický filosof, představitel německé klasické filosofie Goethe Johann Wolfgang — 1749-1832, německý básník, spisovatel a učenec; vůdčí osobnost německého klasicismu a preromantismu

delle Grazie Marie Eugenie — 1864-1931, rakouská básnířka

Hartmann Franz — 1838—1912, německý lékař, theosof, okultista, předseda Mezinárodního theosofického sbatření, čestný člen Theosofického spolku v Praze

von Hartmann Karl Robert Eduard — 1842-1906, německý filosof

Hindenburg Paul von Beneckendorff — 1847-1934, německý generál a politik, účastník rakousko-pruské a prusko-francouzské války

Hitler Adolf — 20. 4. 1889-30. 4. 1945, Berlín (sebevražda), německý nacistický vůdce; hlavní válečný zločinec

Kafka Franz — 1883-1924, pražský židovský prozaik píšící německy, v jeho díle se spojuje humanistické cítění a myšlení s krizovými pocity nejistoty a těžkým rozčarováním z reality

Koperník Mikuláš — 1473-1543, polský matematik, astronom a lékař

Kant Immanuel — 1724-1804, německý filosof a vědec; zakladatel německé klasické filosofie

Krišnamurti Jidda — 1895-1986, v dětském věku byl považován částí theosofů za budoucího spasitele

Leadbeater Charles — 1847—1934, britský duchovní, okultista, spisovatel a dlouholetý význačný představitel mezinárodní Theosofické společnosti

Lenin (Uljanov) Vladimír Iljič — 1870-1924, jeden z tvůrců marxismu-leninismu; vedoucí činitel ruského a mezinárodního dělnického hnutí, zakladatel KSSS,

Liebkecht Wilhelm — 1826-1900, německý politik a revolucionář; představitel německého a mezinárodního dělnického hnutí

Ludendorff Erich — 1865-1937, německý generál a politik

Luxemburová Rosa — 1871—1919 (zavražděna), německá levicová politička, novinářka a teoretička dělnického hnutí

Mackay John Henry — 1864-1933, básník, představitel individualistického anarchismu

Maryonová Edith — 1872-1924, anglická sochařka tvořící v Goetheanu

Mayrederová Rosa — 1858-1938, rakouská volnomyšlenkářka, spisovatelka, malířka, hudebnice a feministka

Meyrink Gustav — 1868-1932, vlastním jménem Meyer, rakouský spisovatel, jehož dílo je spjato s Prahou, byl předsedou pražské theosofické lóže U Modré hvězdy

Molt Emil — 1876-1936, podnikatel, anthroposof, spoluiniciátor hnutí trojčlennosti, vyzval R. Steinera k založení waldorfské školy

Morgenstern Christian — 1871-1914, německý lyrik, tvůrce aforismů, překladatel a dramatik, ovlivněný F. Nietzsche a A. Schopenhauerem

Nietzsche Friedrich — 1844—1900, německý filosof, básník, profesor klasické filologie na univerzitě v Basileji

Novalis — 1772-1801, vlastním jménem Friedrich Leopold von Hardenberg, německý básník a prozaik, teoretik romantismu

Olcott Henry Steel — 1832-1907, odborník na zemědělství, právník a novinář, spoluzakladatel a první prezident Theosofické společnosti

Reitlinger Edmund — 1830-1882, rakouský fyzik

Rittelmeyer Friedrich — 1872-1938, evangelický theolog a spoluzakladatel Obce křesťanů

Schröer Karl Julius — 1825-1900, rakouský jazykovědec a literární vědec

Schelling Wilhelm Joseph — 1775-1854, německý filosof, představitel německého klasického idealismu

Schuré Eduard — 1841-1929, francouzský filosof, básník, dramatik, spisovatel a hudební kritik

Schröer Karl Julius — 1825—1900, jazykovědec a literární teoretik zabývající se nářečím a folklórem

Skrjabin Alexandr Nikolajevič — 1872-1915, ruský skladatel a klavírista, od novoromantismu dospěl přes impresionistické prvky k expresionismu

Steifen Albert — 1884-1963, švýcarský spisovatel a anthroposof

Stirner Max — 1806-1856, německý filosof, představitel individualistického anarchismu

Stoná Maria — 1861-1944 německá spisovatelka a básnířka žijící v dnešní Ostravě

Unger Carl b 1878-1929, podnikatel, anthroposof

Vilém II. — 1859—1941, poslední německý císař

Wegmanová Ita — (1876-1943), lékařka, spolupracovnice R. Steinera, spoluzakladatelka firmy Weleda

Wagner Richard — 1813-1883, německý skladatel, dirigent, libretista a hudební spisovatel, reformátor opery

Werfel Franz — 1890-1945, pražský německý spisovatel, dramatik, básník

Wilson Thomas Woodrow — 1856-1924, americký politik a historik, představitel Demokratické strany, 28. prezident USA

Zimmermann Robert — 1824-1898, rakouský matematik a filosof

Věcný rejstřík:

anthroposofie — (z řečtiny moudrost o člověku) nauka odvozená z theosofie, vychází z mystického pohledu na podstatu člověka, přírody a nadsmyslových duchovních světů **esoterie** — (z řečtiny tajnost, utajenost) filosofické učení určené pouze pro zasvěcence

euklidovská geometrie — geometrie vybudovaná na Euklidově systému axiómů, z nichž se odvozují věty, uspokojivě modeluje prostorové vztahy v našem hmotném světě

eurythmie — (z řečtiny krásné rytmické pohyby) zvláštní způsob rytmického tance spojeného s prvky řeči, vytvořený R. Steinerem

mystika — nábožensko-filosofický proud založený na vnitřním bezprostředním intuitivním prožitku božství

neeuclidovská geometrie — geometrie založená na stejných základních vlastnostech jako euklidovská geometrie s výjimkou vlastnosti, že každým bodem lze vést s danou přímkou jedinou rovnoběžku

okultismus — soubor nauk založený na víře v existenci tajemných skrytých sil, které s člověkem za určitých okolností vstupují do kontaktu

rosikrucianství — (z latinského rosa = růže, crux = kříž) esoterní hnutí, tzv. bratři růže a kříže, odvozující svůj název od legendárního zakladatele řádu Christiana Rosenkreutze, údajně žijícího ve 14. století

theosofie — (z řečtiny boží moudrost) nábožensko-filosofická nauka usilující o mysticko-intuitivní poznání Boha a podstaty světa

Weleda AG — Weleda, původně germánská kněžka, léčitelka; farmaceutická a kosmetická firma s hlavním sídlem ve Švýcarsku, při výrobě se řídí anthroposofickými metodami

Michael Nejedlo (1963) Vystudoval jazyk český a historii na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy. Pracuje jako středoškolský pedagog, příležitostně přispívá do různých časopisů, například publikoval na stránkách časopisu Krásná paní. Jeho rodina má již řadu let blízké vazby k anthroposofickému hnutí v naší republice i v zahraničí a k waldorfskému školství.

Použitá literatura (mj.):

R. Steiner.; Má cesta životem, Michael, 2000 Ch. Lindenberg, Rudolf Steiner, Opherus, 1998
A. Baumann, Abeceda anthroposofie, Ioanes, 1999 R. Steiner, Hlavní body sociální otázky, Baltazar, 1993 J. Bartoš, Stupně lidského života, Ioanes, 1999 T. Zdražil, Počátky theosofie a anthroposofie v Cechách, Ioanes, 1997 R. Steiner, Výchova dítěte a metodika vyučování, Baltazar, 1993 R. Steiner, Okultní fyziologie, Ioanes, 1997 V. Haškovec, O. Müller, I. Tatičková, Galerie géníů, Albatros, 2005

Michael Nejedlo

Rudolf Steiner

Muž, který uměl všechno

Vydala Krásná paní Žofie Kanyzové jako svou 49. publikaci Edice Modrá hlava, svazek 6

První vydání. Praha 2010

www.krasnapani.cz

Kdyby měl Rudolf Steiner takový automatický PR servis, jako mají Freud, Einstein či Nobel, patřil by mezi nejuniverzálnější známé myslitele přelomu devatenáctého a dvacátého století. Protože měl „pech“, smůlu a věděl příliš mnoho takřka o všem, stal se v očích mnohých

podivínem. Byl filosofem, theosofem, vizionářem, zakladatelem anthroposofie a renesanční osobností, která zasáhla do celé řady oborů lidské činnosti, z nichž patří k nejúspěšnějším a světově nejrozšířenějším waldorfská škola. Byl „léčebným umělcem“, tvůrcem biodynamických farem, dramatikem, sociologem, architektem. Podnětem k napsání této knížky bylo 150. výročí jeho narození. Steinerova osobnost vyvolává kontroverze. Ale není to Jára da Cimrman. Steiner žil, myslel, existoval a ovlivňoval myšlenkový svět své doby zcela zásadním způsobem. Cílem této knížky není obhajoba jeho názorů ani polemika s nimi. Chceme vás pouze seznámit se základními biografickými informacemi o něm a jeho myšlenkami. Svůj názor na Steinerja, jeho dílo a filosofii necht' si vytvoří každý sám.